

de PROMONTORIUM, vagi donar el mallorquí *Montuiri* (àrab mallorquí *muntuwiri*); i d'ací les formes diverses que ha revestit en la toponímia mossàrab el llatí CŪSTŌRIA 'fort, reducte, castellet' (forma documentada en llatí vulgar en lloc de la clàssica CUSTODIA), a saber: *Costur* (poble entre Lluçena i Castelló de la Plana); d'altra banda *Costüera* que després passà a *Costurera*, nom d'un castell a la Vall de Seta, prop d'Alcoi; i, en fi, el cast. *Castuera*.

En un mot: en el cas de *Formentor* la solució d'a-10
questa dificultat fonètica de l'àrab, fou semblant a la de *Costur* —reducció de *oi* a *o*; i en el cas de *Formentera* fou paral·lela a la de *pandero*.³

¹ Un autor despreocupat d'etimologies com Josep Pla fa broma amb els romans perquè li «donaren»¹⁵ aquest nom. Madoz diu que les seves produccions són les mateixes que a Eivissa, i amb tot i acceptar l'etimologia tradicional, reconeix que aquesta illa es veu obligada a importar blat. J. Vila i Valentí, en *Formentera. Estudios de Geogr. Hum.* (1950),²⁰ diu que els erms, el bosc i les pastures ocupen quasi el 80 % de l'àrea de l'illa, i entre els conreus que cobreixen la resta, són poc menys que únics els arboris (olivers, ametllers, garrofers sobretot).

² Article que reproduïm d'E. T. C. II, 1970, 228-232.²⁵

³ Encara que amb una bona mesura d'escepticisme, no deixaré de fer-me eco de la teoria segons la qual l'illa de Calipso de l'*Odissea* seria Formentera. La grandiosa balma que en part hi resta encara a la costa (la costa N. si bé ho recordo) fóra el palau on residia la Nimfa enamorada, i on tingué captiu Ulises, amb l'esperança de fer-lo immortal, si s'hi quedava per sempre. Segons el text de l'epos immortal, no és geogràficament una idea absurda: l'Heroi hi ha estat llançat per les tempestes, en la seva navegació cap a Occident, més enllà de Sicília (Escià i Caribdis = l'Estret de Messina). I quan Odysseus a la fi s'escapa, armant-se un rai, encara que Atena li fa enviar vents favorables, triga setmanes fins a tornar a la vista de les Illes Jòniques, la illa dels Feacis (*Κορκύρη* 'Corfú'). *Καλυψώ* 'la (nimfa) oculta': de *καλύπτειν*, perquè resideix en terra remota; *ὠγυγία* segons els etimòlegs és «l'Ile Mystérieuse», format amb l'arrel del scr. *gúhati*, i ave. *gauzaiti* «cacher» + el prefix gr. *ω-* (així Boisacq, 1079, Uhlenbeck i Fierlinger). També Bérard dona per entès que era terra de l'extrem Occident, encara que deu exagerar quan pensa en l'Oceà (tradueix «L'Ile Océane»), fins sembla que està temptat d'identificar-la amb Hispània («avait son propre nom *I-spània*»). S'ha dit més comunament que era una illa anomenada *Ogygia*, però ell i molts hel·lenistes ho rebutgen, identificant-ho amb un adjectiu apella-
tiu *ὠγυγία* 'antiquíssim', 'venerable' («uralt, ehrwürdig»). Tanmateix el text homèric (almenys el del cant I) diu categòricament que era una illa: *νησος ἀμφιρῦτη* (Od. I, 85); l'epítet que significa 'amb corrent pels dos costats' (*ἀμφι-* + *ρῦτο* 'fluir', 'escolant-se, rajant'). No deixa de ser temptador, recordar-se amb aquest propòsit, dels violents corrents

marins de les dues costes Nord i Sud de Formentera, que la fan temible a tots els navegants. Almenys és identificació més defensible que la que proposa Bérard amb un illot més enllà de Gibraltar —les Columnes d'Hèrcules— («la isleta del Peregil»): allí no hi cabria la grandiosa caverna on Calipso està règiamet servida per moltes cambres esclaves (v. 199: «*δμωαί*»); allí no hi cabria l'altíssim *promontori* on Ulisses es passava els dies, enfilat i seient a dalt, contemplant la llunyania marina: «*ἐπὶ ἀκτῆς καθήμενον*» (Od. v, 151) ni la immensa caverna on dormia voltat de luxe: *ἐν σπέεσι γλαφυροῖσι*. El *promontori* on Ulisses seia plorant (v, 239) ¿no podria ser justament un dels dos PROMONTORIA que han donat el nom de *Formentera*? Recordem que Calipso i la seva illa, eren, segons el text homèric, la filla d'Atlas: verament les carenes de l'Atlas s'albiren ja, en llunyania, des dels promontoris de Formentera.

Formic, V. *Formiguera* *Formicó*, V. *Micó* *Formiga*, *Beni*, V. vol. I, 150

FORMIGA

La Formiga, veïnat del municipi de Porqueres (Gironès).

Formiga, partida del terme de Campmany (Alt Empordà) (xxii, 57.22).

Barranc de Formiga, partida de Llobai (Rib. A. de Xúquer) (xxx, 164.11). Aquí *Formiga* és NP.

El Planer de la Formiga, partida del terme de Vallmanya (Conflent) (xxvi, 187.25).

Les Formigues, illots que es veuen a certa distància de la costa, en el terme de Palamós (Baix Empordà), prop de les quals es donà una batalla naval de l'esquadra catalana contra els francesos en la guerra de 1275-8 (cf. Desclot).

Cabana de les Formigues, partida del terme de Mosset (Conflent) (xxv, 200.24).

Los Formiguers, partida del terme de Tercui recollida per Xavier Terrado. Oit *lo klòt dels furnigés*.

Els Formiguers, partida del terme de Benimarfull (Cocentaina) (xxxiv, 14.10).

Prat de la Formiguerada, partida del terme de Sant Joan Fumat (Alt Urgell) (xxxvii, 172.25).

La Formiguerada, partida del terme de Pallerols del Cantó (Alt Urgell) (xxxviii, 3.4).

Mas Formigosa, partida del terme de Querol (Alt Cp. Tarr.) (Coromines, 1928).

Vegeu més NLL que contenen el mot *formiga* i els seus derivats en *DECat* iv, 128a39-40. J. F. C.

Formigó, *Coll ~*, V. *Coll-formic*, a l'art. següent

FORMIGUERA de *Capcir*, -FORMIC, i els seus compostos i variants, provinents tots d'un nom de persona germànic